

MIRCEA ELIADE ȘI GENERAȚIA DE LA 1927\*

ION GOIAN\*\*

**Abstract.** *This paper debates a frequently discussed topic of the last decades in Romanian academic life: the significance of the so-called „generation of the year 1927“, the generation of Mircea Eliade, Emil Cioran, Constantin Noica, for the Romanian culture. The author defines the „generation of the year 1927“ (which, in fact, is the year of publication of the Spiritual Itinerary by Mircea Eliade) as a generation of young literates bringing a new project of modernization of Romania through a cultural revolution, in opposition with the liberal project of modernization characterized by the author as a political evolutionary project.*

**Keywords:** *„generation of the year 1927“, Mircea Eliade, Nae Ionescu, Emil Cioran, Junimea, liberalism, project, cultural revolution, political evolutionism.*

*O generație de tineri și proiectul ei*

Într-un articol cu titlul „Cum încep revoluțiile...“, publicat în 17 martie 1935, Mircea Eliade scria: „Cred că una dintre dramele urcite intelectualului român este să asiste la popularizarea ideilor și idealurilor în care a crezut, pe care le-a experimentat și le-a însușit cu trudă. S-a vorbit de zece ani încoace de naționalism, de etnicitate și creație autentic românească, de Stat țărănesc, de Stat organic, de mistică de mit popular, de rasă, de ortodoxie, de eroism ca sens al existenței — și toate, dar absolut toate aceste formule, care reprezentau un anumit efort spiritual, anumite experiențe sufletești, au ajuns pe piața politică“<sup>1</sup> (și, se înțelege, au fost discreditate de utilizarea lor în politică).

Această observație ascunde, de fapt, esențialul unui întreg program critic, pe care nu numai Eliade, dar și mulți dintre membrii așa-numitei „generații de la 1927“, l-au avut în vedere în proiectul lor de modernizare prin cultură a societății românești. Activitatea publică a generației de la 1927 nu se subsumează, în ge-

\* Articol dintr-un studiu mai amplu care va fi publicat în volumul *Modernități alternative în România. Cazul interbelic*, proiect de cercetare al ISPRI.

\*\* CS I dr. la Institutul de Științe Politice și Relații Internaționale al Academiei Române.

<sup>1</sup> Mircea Eliade, „Cum încep revoluțiile...“, publicat în *Vremea*, nr. 380 din 17 martie 1935, p. 3; reproduș în vol. *Profețism românesc*, vol. II, *România în eternitate*, București, Editura Roza Vânturilor, 1990, p. 71.

neral și în substanța ei, unei strategii *politice* de modernizare a României, ci unei strategii a *modernizării prin cultură*, pentru care uneori este invocată ideea unei revoluții culturale sau (cu un termen curent în epocă) a unei revoluții a *spiritualității*. Fără a fi, propriu-zis, o descoperire a generației de la 1927, ideea de a defini un *proiect cultural* (și nu unul politic) în vederea modernizării României este ceea ce definește programul generației de la 1927.

Mai mult decât alte grupări din istoria culturii române, *generația de la 1927* s-a manifestat public ca o generație, prin sublinierea unei identități proprii, deosebite de generația anterioară; de aceea titulatura aceasta, propusă de Dan C. Mihailescu<sup>2</sup>, este adecvată. Anul 1927, evocat în această denumire, este anul în care Mircea Eliade, considerat aproape unanim drept „șeful generației de la 1927“, publica în foileton în *Cuvântul* (între 6 septembrie și 16 noiembrie 1927) un manifest intitulat *Itinerariu spiritual*, conceput în 12 episoade și scris la Geneva, unde autorul se afla cu o bursă oferită de Societatea Națiunilor<sup>3</sup>.

Dezbaterile privind *noua generație* sunt, în epoca respectivă, dar și ulterior, numeroase, partizane și adverse, deopotrivă. Evident, generația „războiului“, a celor a căror tinerețe trecuse prin tranșeele Primului Război (de pildă, Camil Petrescu) sau prin aventura refugiului (G. Călinescu), a reacționat, câteodată cu brutalitate, la pretenția zgomotoasă a unor tineri, abia ieșiți din adolescență (Cioran are abia 23 de ani când publică *Pe culmile disperării* la prestigioasa Editură a Fundației, Eliade are 20 de ani când scrie *Itinerariu spiritual* ș.a.m.d.), că ei vor fi aceia care vor scoate cultura română din aparent iremediabilul ei provincialism și o vor aduce în atenția universală<sup>4</sup>. Cei care erau reprezentanții

<sup>2</sup> În forma prescurtată *generația '27*, această denumire apare într-o conferință intitulată „Generația '27, atunci și acum“, organizată de revista *Cuvântul* în februarie 2005, publicată în *Cuvântul*, nr. 3 din martie 2005. Au mai fost propuse, de-a lungul vremii, denumiri mai mult sau mai puțin potrivite, mai mult sau mai puțin polemice, precum „generația Criterionului“, „generația Crinului alb“, „generația copiilor lui Nae [Ionescu]“, generația „trăiriștilor“ (evocând imperativul „trăirii“ ideilor), „generația tânără“, „noua generație“ (G. Călinescu), „promoția '27“ (Mircea Eliade), „generația în pulbere“ (Zaharia Stancu), „generația paricidă“ (Eugen Ionescu) sau chiar „generația dezagreabil mistică“ (Camil Petrescu). Însă Dan C. Mihailescu are în vedere, propunând anul 1927, nu numai *Itinerariul spiritual* al lui Mircea Eliade, dar și (dovadă a unei obsesii irepresibile a unor comentatori ai epocii de a amesteca planurile) organizarea, în același an 1927, la Iași, de către Corneliu Zelea Codreanu, Ion Moța, Radu Mironovici, Ilie Gârneață, Corneliu Georgescu, a Legiunii Arhanghelului Mihail (cam cu aceeași îndreptățire am putea vorbi despre anul 1848 ca despre anul în care Theodore Rousseau picta pădurea Fontainebleau de la marginea Parisului, sub pretextul că evenimentele revoluționare ale anului se declanșează la Paris). Evident, Mișcarea Legionară va juca un rol, probabil important, în viața unor membri ai generației, dar ea are puțin de-a face, cum vom vedea, cu proiectul lor *cultural-politic*. În orice caz, a vorbi (cum procedează Dan C. Mihailescu în conferința sa menționată) despre „limba șarpelui care se bifurcă la 1927“ este un abuz de retorică la limita kitsch-ului.

<sup>3</sup> Prin emulație, desigur, cu *Itinerariul spiritual* al lui Eliade, grupul care se numește al „Crinului Alb“ va publica și el, în *Gândirea*, în toamna anului 1928, un „Manifest“ care se vrea a fi definitoriu pentru problematica „tinerei generații“ (Sorin Pavel, Ion Nestor, Petre Marcu-Balș, Manifestul „Crinului Alb“, în „*Gândirea*“, an VIII, nr. 8-9, august-septembrie 1928, pp. 311-317).

<sup>4</sup> O anume ambiguitate se remarcă în cazul chiar al unor recenzii mai degrabă binevoitoare ale scrierilor care definesc generația de la 1927, de pildă în articolul lui Șerban Cioculescu intitulat „Un itinerariu spiritual“ (publicat în „*Viața literară*“, an III (1928), nr. 86, pp. 1-2 și reprodus în addenda la volumul Mircea Eliade, *Profețism românesc*, vol. I, *Itinerariu spiritual. Scrisori către un provincial. Destinul culturii românești*, București, Editura Roza Vânturilor, 1990, pp. 63-67), dar și în răspunsul, mai degrabă polemic, la obiecțiile lui Eliade (din *Sensul „Itinerariului spiritual“*, apărut în aceeași *Viață literară*, an III (1928), nr. 87, pp. 1-2) față de articolul menționat, în „Între ortodoxie și spiritualitate“ (*Viața literară*, an III (1928), nr. 94, pp. 1-2). Salutând erudiția și entuziasmul lui Mircea Eliade din ciclul de articole intitulat *Itinerariu spiritual*, care vine să tulbure

generației anterioare, deși nu mult mai vârstnici, dar ale căror nume erau deja bine cunoscute de public la sfârșitul anilor '20 (Camil Petrescu, G. Călinescu, Lucian Blaga, Șerban Cioculescu, Tudor Vianu, Mihai Ralea, Vladimir Streinu, Pompiliu Constantinescu), pentru a nu vorbi de generația pe care am putea-o numi antebelică sau *a profesorilor* (N. Iorga, V. Pârvan, C. Rădulescu-Motru, E. Lovinescu, C. Stere, G. Ibrăileanu și cercul de la Iași al *Vieții Românești*, Nichifor Crainic și colaboratorii *Gândirii*), păreau îndreptățiți să respingă ceea ce părea atunci mai degrabă o operațiune comercială de lansare a scrierilor unor tineri, poate prea tineri, autori<sup>5</sup> (Mircea Eliade, Emil Cioran<sup>6</sup>, Petru Comarnescu, Ionel Jianu, Paul Sterian, Mihail Polihroniade, Constantin Noica, Eugen Ionescu, Mihail Sebastian) și acuzațiile de „politică literară” (destul de verosimile, de altfel) sunt curente în epocă.

*O problemă de istorie culturală:  
cine aparține generației de la 1927?*

Generația de la 1927, în accepția pe care o propunem aici, este o grupare cu o componență fluidă, o familie de spirite în care se includ nu numai membriieminenți ai ei (Mircea Eliade, considerat „șef al generației”, Emil Cioran<sup>7</sup>, Mi-

(salutar) „stagnarea intelectuală de Mare Moartă care caracterizează România Mare”, Șerban Cioculescu contestă, în aceste două articole amintite, confuzia pe care, după el, tânără generație o face între *spiritualitate* și *ortodoxie*, o ortodoxie care (scrie viitorul autor al *Vieții lui I. L. Caragiale*) pare doar o construcție savantă a unor autori cu spirit livresc (Nae Ionescu, în primul rând), fără nici un ecou în masa poporului. În genere, acuzația de livresc și de inaderență la realitatea culturală a României se va regăsi în multe dintre articolele consacrate, în epocă, „tinerei generații”.

<sup>5</sup> O listă completă a membrilor generației de la 1927 nu e ușor de alcătuit, criteriile multiple (uneori divergente, de pildă acela politic) care ne fac să includem pe un autor (aparținând cronologic „generației tinere”) fiind destul de neclare. Pentru încercarea de a trata unitar chestiunea generației de la 1927, cf. și Mugur Voloș, *Filosofia social-politică a generației '27*, Oradea, Biblioteca Revistei Familia, 2008. Deoarece cartea este, după cum menționează autorul însuși, o teză de doctorat alcătuită sub îndrumarea Martei Petreu, este de așteptat ca definirea specificului generației de la 1927 să urmeze îndeaproape opiniile exprimate de îndrumătoarea însăși în mai multe cărți consacrate acestei teme. După Mugur Voloș, generația '27 este alcătuită din Mircea Vulcănescu, Mircea Eliade, Constantin Noica, Emil Cioran (cel puțin așa ar rezulta din sumarul cărții). Mai recentă decât lucrarea lui Mugur Voloș este cartea Martei Petreu, *De la Junimea la Noica. Studii de cultură românească*, Iași, Editura Polirom, 2011, unde autoarea strânge mai multe pagini consacrate generației de la 1927. În viziunea destul de reducăționistă a Martei Petreu, „generația '27 a fost în primul rând un fenomen bucurășean, cu centrul la Universitate, în Facultatea de Filosofie și Litere. Nucleul dur al generației este format din cursanții lui Nae Ionescu” (*op. cit.*, p. 253). Din perspectiva sociologiei culturii românești interbelice, lucrul e probabil exact. Dar această abordare nu permite racordarea spiritului generației de la 1927 la mișcarea europeană de idei a vremii. Ceea ce definește identitatea generației de la 1927 este ceva mai mult decât o simplă adunare motivată prin sociologia de grup. Ar fi vorba, totuși, de un fel de „spirit de generație”, nedefinit, dar decelabil la lectură. Unul dintre obiectivele acestui eseu este de a înainta pe drumul definirii trăsăturilor caracteristice ale generației de la 1927, încercând, de altfel, integrarea în același spirit și a altor tineri autori din acea epocă (Petre Țuțea aparține, fără discuție aceleiași familii de spirite, deși traiectoria sa culturală poate fi ușor divergentă), cu care Eliade și grupul său vor avea un anume comerț de idei, fie și în spirit polemic.

<sup>6</sup> Putem considera că Emil Cioran este solidar, cel puțin într-o oarecare măsură, cu generația de la 1927 până la apariția volumului *Schimbarea la față a României* din 1936, carte prin care, de fapt, Cioran se singularizează în epocă (v. și *infra*, nota 11).

<sup>7</sup> V., însă, și rezervele exprimate în notele 6 și 11 la textul de față.

hail Sebastian, Constantin Noica, Mircea Vulcănescu, Petre Țuțea<sup>8</sup>), dar, în cercuri concentrice, și alți tineri autori (unii dintre aceștia pot fi căutați între colaboratorii lui Gusti, ca Traian Herseni, Anton Golopenția sau Ernest Bernea, de pildă), scriitori și esești ca Petru Comarnescu, Ionel Jianu, Alexandru Elian, Dan Botta, I. Biberi, Petru Manoliu, Dan Petrașincu, George Matei Cantacuzino, Alexandru Cristian Tell, Mihail Polihroniade, Arșavir Acterian, Bucur Țincu sau chiar Eugen Ionescu (viitorul Ionesco din cultura franceză postbelică, al cărui individualism exacerbât îl va determina, totuși, să nu se integreze cu totul nici unei grupări), care se pot alătura celorlalți, mai cunoscuți, prin tematica scrierilor, prin orientarea filosofică și politică, prin ceea ce se numește în vocabularul filosofic german *Weltanschauung*. A încerca să facem o listă completă poate părea, cel puțin în actuala etapă a cercetării, oarecum o improvizație de moment, de aceea pare mai rațional ca termenul de *generația de la 1927* să fie considerat ca definind o familie de spirite din cultura română interbelică, aproape de ceea ce sociologia weberiană ar numi un tip ideal (*idealtypus*).

*Generația 1927* este, de altfel, produsul epocii sale, a unei atmosfere culturale, a cercurilor literare din liceele de prestigiu (din capitală sau din țară), a pletoarei de reviste literare care apăreau și dispăreau frecvent, unele tipărite doar într-un singur număr (de multe ori purtător al unui manifest de grup literar), dar și al noii vieți universitare, care se depărtase semnificativ de modelul maioreșcian al profesorului-*magister*, al cărui singur contact cu studenții era de la catedră către băncile amfiteatrului (după exemplul universității germane din secolul al XIX-lea). Deși Universitatea (literale și filosofia, în special) era încă dominată de generația antebelică, formată de cele mai multe ori în canoanele junimismului, unii universitari înțelegeau să comunice și altfel cu discipolii. Vasile Pârvan avea un cerc de devotați, care îl priveau ca pe un adevărat părinte spiritual, și dispariția sa prematură (în 1927) a dat prilejul unui tânăr profesor de logică și metafizică să continue, în modul propriu, pe linia aceasta de formator al unei

<sup>8</sup> Cazul lui Țuțea e, totuși, aparte. Petre Țuțea (n. 1902), mai în vârstă cu câțiva ani decât Eliade, a fost alăturat celorlalți oarecum *post factum*, atunci când generația de la 1927 începe să se transforme într-o legendă literară. În publicistica interbelică Țuțea e mai puțin prezent și opiniile sale, mai radicale (a se vedea și *Manifestul revoluției naționale*, citat în continuare), par a-l singulariza, oarecum ca și pe Cioran, dar din motive diferite. Cu studii la Cluj, deci nefiind elevul lui Nae Ionescu, Țuțea, spre deosebire de alți membri ai generației de la 1927, oscilează între idei de stânga (aderent țărănist la sfârșitul anilor '20, publică, ulterior, alături de Petre Pandrea, la revista *Stănga* în 1932) și adeziunea la politica legionară (după unele informații ale Securității, va fi, la un moment dat, șef de cuib). Specializat în economie, fenomen pe care îl privește de la altitudinea unei complexe filosofii a istoriei, se consideră pe sine însuși mai degrabă un tehnocrat patriot. Din această atitudine decurge și ușurința cu care trece de la anticomunismul frenetic al cercurilor legionare la credința că poate servi regimurile instalate după 1945, atât în epoca lui Gh. Gheorghiu-Dej, cât și în aceea a lui Nicolae Ceaușescu, căruia îi înaintează un memoriu destinat restructurării în România a mișcării cooperatiste (publicat în volumul Petre Țuțea, Sorin Pavel, Ioan Crăciunel, Gheorghe Tite, Nicolae Tatu, Petre Ercuță, Gheorghe Lăpușneanu, *Reformă națională și cooperare*, prefată și stabilire de text de Mircea Coloșenco, postfață de Mihai Șora, București, Editura Elion, Seria Document, 2001, pp. 145-240), fără ca, totuși, această amplă reconsiderare de perspective să poată fi interpretată ca un gest de oportunism. Un caz oarecum asemănător este acela al *Manuscriselor* redactate de Constantin Noica, în exilul de la Câmpulung, în anii '50, când autorul lui *Mathesis* face eforturi de a înțelege în profunzime unele aspecte ale marxismului. Aceste încercări de a pune politicul între paranteze, în favoarea culturii înalte, cu vocație universală, sunt dovezi de apartenență spirituală la generația care a situat cultura înaintea adeziunilor politice, generația de la 1927.

noi generații, linie deschisă de Pârvan<sup>9</sup>. Este destul de evident că Nae Ionescu încerca să emuleze cu modelul cultural al profesorului care este totodată și „director de conștiințe“, deși Pârvan nu intervenea niciodată atât de brutal în viața elevilor săi cum va proceda Nae Ionescu.

În realitate, *generația de la 1927* este mai puțin unitară și structura ei ideologică și cultural-politică este mai puțin transparentă decât apare ea celor de astăzi, printr-un fenomen specific distanțelor culturale<sup>10</sup>. Între anii '30 și prezentul nostru este o adevărată prăpastie istorică și problema actualității culturale a generației de la 1927 trebuie discutată, în fine, în alți termeni decât aceia propuși la începutul anilor '90, când perioada zisă „comunistă“ a istoriei României era decretată a fi fost un simplu hiatus istoric, o epocă neavenită, o monstruoasă istorică, care trebuie, pur și simplu, negată și producțiile ei instituționale înlăturate pentru ca istoria țării noastre să-și reia cursul firesc și racordul dintre anii '30 și prezent să se facă în mod natural. Evident, acestea erau doar iluziile unor partide politice sau ale unor cercuri intelectuale a căror unică strategie pentru dezvoltarea României era reîntoarcerea la instituțiile interbelice și, în subsidiar, faimoasa *restitutio in integrum*, filosofie foarte profitabilă pentru unii dintre cei în cauză. În acest context, generația de la 1927 a devenit, în mod paradoxal pentru o generație dedicată ideii de modernizare a societății românești și de revoluție în cultura română, un instrument al unei ideologii politice *paseiste*.

Având în vedere aspectul instrumental al imaginii acestei generații, o parte însemnată a literaturii consacrate membrilor generației de la 1927 a dovedit o mare ingeniozitate în operațiunea pe care am putea-o numi de *normalizare culturală* a autorilor care aparțin acestei grupări culturale, de la (auto)cenzura care i se impune lui Cioran pentru ca *Schimbarea la față* a României să apară la Editura Humanitas într-o versiune *ad usum Delphini*<sup>11</sup> și până la revizuirea biografi-

<sup>9</sup> Așa cum observa și Mircea Eliade: „Nu este deloc întâmplător că cei trei profesori care au condus generațiile de studenți, de la 1900 încoace — Nicolae Iorga, Vasile Pârvan, Nae Ionescu — au mărturisit toți trei o *conștiință tragică* a existenței, și au găsit totuși un sens eroic acestei existențe (...). Drumul către *real* — a fost ținta tuturor cursurilor profesorului Nae Ionescu. Și pentru că ținta aceasta fusese atacată profetic și «mistic» de către N. Iorga și Pârvan — Nae Ionescu și-a ales o altă metodă, metoda personală, socratică“ (Mircea Eliade, „Profesorul Nae Ionescu“, în *Vremea*, 463, pp. 7, 9; republicat în Mircea Eliade, *Profetism românesc*, vol. 2, „România în eternitate“, Editura Roza Vânturilor, pp. 179, 181. De menționat este și faptul că, alături de cele trei personalități înainte citate, apare des la Eliade și referirea la Constantin Rădulescu-Motru, ca un alt profesor al generației tinere.

<sup>10</sup> V. și notele consacrate chestiunii „tinerei generații“ de un autor pe care acum îl integrăm acesteia, deși, în epocă, el se considera (și, cronologic, pe bună dreptate) ca aparținând unui alte vârste, Mircea Vulcănescu. Se va vedea, între altele, Mircea Vulcănescu, „Între generații. Lămuriri mai vechi la o polemică mai nouă“ (text publicat postum în volumul Mircea Vulcănescu, *De la Nae Ionescu la „Criterion“*, antologie de texte îngrijită de Marin Diaconu, București, Editura Humanitas, 2003, pp. 82-84), „Problema generației“ (text redactat ca revistă a presei în *Dreapta*, 29 ianuarie 1933, republicat în antologia mai sus amintită, pp. 91-111), „Tendențele politice ale generației tinere“ (conferință din primăvara anului 1933, rostită în cadrul simpoziunilor organizate de „Criterion“, text tipărit postum în antologia deja menționată, pp. 112-119), „Misiunea culturală a studenției românești“ (publicat în *Cuvântul studențesc*, an X, nr. 1, ianuarie 1935, pp. 6-8, republicat în volumul Mircea Vulcănescu, *De la Nae Ionescu la „Criterion“*, ed. cit., pp. 167-172).

<sup>11</sup> E drept că *Schimbarea la față a României* este o carte excentrică și paradoxală, fără prea mare legătură (cel puțin în concluzii) cu proiectul de modernizare al României prin cultură al generației de la 1927. Cioran respinge atât naționalismul antiliberal și antidemocrat, cât și soluțiile liberale și democratice, în favoarea unui nebuloș „naționalism mesianic“. Așa cum notează și Marta Petreu, soluțiile din *Schimbarea la față a României* îl singularizează pe Cioran într-un mod uimitor (Marta Petreu, *Un trecut deocheat sau Schimbarea la față a*

ilor celor mai mulți dintre componenții acestei generații exemplare. Acesta va fi, fără îndoială, un subiect de cercetare pentru o epocă în care corectitudinea politică și trecutul unic vor deveni, în fine, istorie.

### *Un program alternativ de modernizare a societății românești*

Fără a face din cercetarea generației de la 1927 o pagină de hagiografie culturală, este necesară revizitarea unor aspecte, între altele, ale programului cultural-politic al acestei grupări culturale, având beneficiul unei distanțe temporale suficiente pentru a vedea mai clar liniile generale ale acestui program; aceasta cu atât mai mult cu cât în istoria României momentele programatice sunt rare și istoria noastră se desfășoară, în genere, ca o reacție de moment a elitelor culturale și/sau politice la provocări istorice exterioare.

Generația de la 1927 are această caracteristică evidentă, care a trezit și reacțiile adverse din epocă: ea aduce nu numai o conștiință de sine acută a membrilor ei<sup>12</sup>, care sunt, fiecare în parte, individualități bine și de timpuriu conturate, dar propune și o perspectivă fundamental diferită asupra viitorului României și a locului culturii române în ansamblul culturii universale. De altfel, acest din urma subiect este acela care a stârnit cele mai multe controverse în epocă și, de aceea, merită o discuție mai amplă.

În primul rând trebuie observat că generația de la 1927 debutează public încălcând un tabu, acela al ierarhiilor generaționale, în conformitate cu care revine celor mai în vârstă, *profesorilor*, misiunea de a prefigura viitorul, în virtutea experienței acumulate și a unei anume filosofii de viață care face din evoluția graduală elementul central<sup>13</sup>. Este viziunea, de altfel, care domină în epoca construcției instituționale a României moderne, care nu este, oricât ar spune Lovinescu în *Istoria civilizației române moderne*, decât în mică măsură și în mod ne-

*României*, București, Editura Institutului Cultural Român, 2004, p. 215. După Cioran, soluția revoluționară nu are viitor în România, deoarece aceasta „nu este coaptă pentru o revoluție în stil mare”, ci numai pentru o revoluție națională, de dreapta (Emil Cioran, *Schimbarea la față a României*, 1936, p. 173.). Naționalismul românesc, „îngust — adică fără programe sociale, fără programe economice, orientat spre conservarea fondului nostru autohton și, în plus, axat pe xenofobie — poate face doar o revoluție de dreapta” (Marta Petreu, *op. cit.*, p. 228). G. Călinescu observa că, în fond, Cioran e mai aproape de spiritul „forțelor revoluționare” de care vorbește E. Lovinescu în *Istoria civilizației române moderne* (G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1941, p. 869).

<sup>12</sup> Această temă, a conștiinței de sine a noii generații, este, de altfel, și subiectul primului articol publicat de Mircea Eliade în ciclul intitulat *Itinerariu spiritual*, în care mulți au văzut, în epocă, un manifest al noii generații: Mircea Eliade, „Linii de orientare”, în *Cuvântul*, an III, nr. 857, republicat în Mircea Eliade, *op. cit.*, p. 20 sq.

<sup>13</sup> Contestând taboul generațiilor, de care am amintit, Emil Cioran scria, într-un articol intitulat „Crima bătrânilor” (publicat în *Vremea*, nr. 492, iunie 1937, p. 9) despre „gradul de imbecilitate al unei generații, de la care n-am învățat decât *cum nu trebuie să fim*. Orice am face, ne izbim de indiferență, de ura sau de neîncrederea dictaturii reumatismului. Câtă vreme generația veche va mai putea respira, intoleranța ei fiind alimentată de pasivitatea noastră, *vom fi condamnați la o ratare continuă și ne semnificativă*” (subl. mea — I.G.). În încheiere, Cioran scrie, amenințător: „O noapte a Sfântului Bartolomeu printre anumiți bătrâni e singura salvare”. Mai puțin sângeros în intenții, Mircea Eliade anunța, încă în 1927, în *Itinerariu spiritual*, că „detașarea tot mai agresivă față de idealurile înaintașilor mei, constituie — sau va trebui să constituie în curând — o experiență decisivă pentru orice tânăr de vârsta mea” (Mircea Eliade, *Itinerariu spiritual*: „Tânără generație”, publicat în *Cuvântul în exil*, nr. 40-41, septembrie-octombrie 1965, p. 4; reproduș în vol. Mircea Eliade, *Itinerariu spiritual*, ed. cit., p. 10).

semnificativ, opera „forțelor revoluționare“. Înainte de apariția generației de la 1927, părea un adevăr indiscutabil faptul că România trebuie să evolueze pe linia apropierei de modelul de civilizație occidental, care în acele vremuri se confunda practic cu modelul francez (o variantă, explorată de pildă de Petru Comarnescu, Dragoș Protopopescu<sup>14</sup> și de alți câțiva, era aceea a modelului englez). De altfel, mai toate referințele culturale și politice erau alese din această zonă și (fapt semnificativ) liberul în gândire conferențiar Nae Ionescu simțea, chiar și el, nevoia, rezumând un an de cursuri de filosofie, să protesteze la dorința studenților săi de a-l vedea expunând filosofia bergsoniană, atunci foarte la modă. Universitatea din România anilor '30 era calchiată în mare măsură după modelul francez și abundența absolvenților de la Drept sau de la Filologie (în dauna necesităților reale ale economiei și ale societății românești) dovedește acest lucru.

Dacă Universitatea era dominată de modelul francez, alte domenii ale culturii naționale erau invadate, la rândul lor, de producția culturii de consum a occidentului european (G. Călinescu observa, într-o „Cronică a mizantropului“, că elita societății românești citea mai mult în franceză decât în română) și România era percepută câteodată în Franța ca un fel de colonie culturală.

Mai evidentă este dominația modelului democrației europene (cu cele două varietăți, tipul francez și cel englez) în domeniul politicii. După primul război mondial și, în special, după adoptarea Constituției de la 1923, parlamentarismul de tip occidental-european devine în România o normă incontornabilă, având în centru ideea votului universal și a partidelor organizate în jurul unor doctrine politice împrumutate din Europa occidentală (cu unele veleități, totuși, ale câtorva teoreticieni de a defini un destul de fantomatic „stat țărănesc“, presupus a fi mai apropiat de specificul românesc).

### *O paradigmă dominantă: evoluționismul politic-instituțional*

Toate aceste aspecte ale societății românești a anilor '30 sunt, în fond, rezultatul unei strategii de modernizare a României dominate de paradigma care ar putea fi definită ca *evoluționism politic-instituțional* și care a prezidat la transformarea societății românești în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Acest program, de multe ori funcționând doar implicit, fără a fi fost explicat cu claritate în lucrările teoreticienilor vremii, era mai degrabă rezultatul unei sedimentări istorice decât al unor dezbateri teoretice. În fond, acest program de modernizare își are originea în ideologia liberalilor de la 1848 (corectată, însă, sub anumite aspecte, prin punctul de vedere mai conservator al Junimii), care pornește de la câteva premise considerate evidente, după cum urmează: (1) România aparține civilizației europene, prin istorie și prin vocație, și sarcina majoră a elitelor politice și culturale românești nu poate fi alta decât integrarea țării în Europa. (2) A-

<sup>14</sup> Mai puțin cunoscutul, astăzi, Dragoș Protopopescu (1892-1948) este, oarecum paradoxal, deși colaborator apropiat al lui Corneliu Zelea Codreanu și director al *Bunei Vestiri*, un partizan al democrației britanice și un admirator al culturii engleze, cu privire la care a scris pagini memorabile (*Pagini engleze*, 1925, *Fenomenul englez*, 1936). Prin ideile exprimate în volumul *Politica culturii*, 1931, editat de Institutul Social Român, poate fi apropiat de generația de la 1927.

cest lucru nu se poate realiza decât prin adoptarea, în cele mai mărunte detalii, a modelului de civilizație european<sup>15</sup> (aici pot avea loc unele discuții, dacă varietația cea mai potrivită pentru România este, totuși, (2a) modelul francez, (2b) modelul englez sau (2c) modelul german; încheierea Primului Război Mondial cu înfrângerea Germaniei, precedată de situarea României în tabăra anti-germană, pare a fi îndepărtat această din urmă variantă). (3) În adoptarea instituțiilor occidentale, nu revine (în această viziune programatică) nici un rol, practic, specificului național sau specificului social (de pildă, predominanței unei economii agrare în societatea românească). (4) De dragul integrării în civilizația occidentală, acest specific național merită să fie sacrificat sau, în orice caz, transformat într-un element cu rol pur decorativ, așa cum doamnele din înalta societate înțeleg să poarte în anumite ocazii costumul țărănesc (în spatele teoriei lovinesciene a *sincronismului* — care este, de altfel, o reformulare a acestui evoluționism cultural introdus în cultura noastră politică la sfârșitul secolului al XIX-lea — se ascunde, de fapt, credința în caracterul ineluctabil al dispariției specificului național ca factor al evoluției societății românești).

În această viziune, (5) primul plan revine construcției instituționale, având ca forță motrice factorul politic. În ultimă instanță, *oamenilor politici și instituțiilor politice* le revine misiunea de a moderniza România, cultura nu are decât un rol secundar. În fine, (6) rolul unei viziuni revoluționare asupra destinului României se reduce doar la declanșarea acestui proces de modernizare, factorii evolutivi având, după acest inițial moment revoluționar, rolul central (respingerea ideilor revoluționare este caracteristică majorității forțelor politice românești interbelice și exemplul P.N.Ț., care — deși, prin componenta țărănească, avusese inițial anumite veleități revoluționare, repede uitate după unirea cu mult mai conservatorul Partid Național — evoluează dintr-o forță a schimbării în direcția unui partid burhez, apărător al *establishment*-ului politic, este semnificativ).

Diferența dintre liberali (partidul lui Brătianu și C. A. Rosetti) și conservatori (inclusiv Junimea) nu este esențială, de ordinul strategiei, ci mai degrabă de ritm de adoptare a formelor de civilizație occidentală. Liberalii sunt, în această privință, radicali, ei vor (utopic) să distrugă peste noapte civilizația veche pentru a face loc alteia moderne, așa cum, într-o noapte (se spune), C. A. Rosetti și I. C. Brătianu au tradus și adaptat constituția belgiană<sup>16</sup>. Junimea propune o modernizare care să meargă în profunzime, să schimbe nu numai formele instituționale, dar și fondul social, societatea românească. Ceea ce, după teoreticienii junimiști, trebuie să hotărască ritmul acestor schimbări este o *instanță critică*, care să respingă introducerea unor forme pentru care nu există un fond adecvat (deși,

<sup>15</sup> A se vedea și scrisoarea, cunoscută, a domnitorului Carol, publicată în *Augsburger Allgemeine Zeitung* în ianuarie 1871: „Acești oameni [politici români], care și-au făcut educația lor politică și socială mai mult în străinătate, uitând cu desăvârșire împrejurările patriei lor, nu caută altceva decât a aplica aici ideile de care s-au adăpat acolo, îmbrăcându-le în niște forme utopice, fără a cerceta dacă se potrivesc sau nu“ (citată în Ștefan Zeletin, *Burghesia Română*, Editura Minerva, 2008, p. 119, n. 1).

<sup>16</sup> Cu privire la contextul, intern și internațional, în care a fost adoptată Constituția din 1866, v., însă, și Barbu B. Berceanu, *Istoria constituțională a României în context internațional, comentată juridic*, București, Editura Rosetti, 2003, p. 152 sq.

chiar și junimiștii par să creadă că, pe durate lungi, forma creează fondul)<sup>17</sup>. Așa cum scria Maiorescu: „În aparență, după statistica formelor din afară, românii posedă astăzi aproape întreaga civilizație occidentală. Avem politică și știință, avem jurnale și academii, avem școli și literatură, avem muzee și Conservatorii, avem teatru, avem chiar și o Constituție. Dar în realitate, toate acestea sunt producții moarte, pretenții fără fundament, stafii fără trup, iluzii fără adevăr“<sup>18</sup>.

Nu reiese de aici, fără îndoială, că Maiorescu cerea să se renunțe la aceste forme occidentale și ca societatea românească să se întoarcă la structurile tradiționale, îndreptându-se cu ură (xenofobie) împotriva influențelor apusene, așa cum au vrut să citească aceste rânduri unii ideologi oficiali ai marxismului cominternist din anii '50, care urmăreau, combătând orice gen de naționalism (sau chiar de valorizare a culturii autentic-naționale) să transforme România într-o colonie culturală a U.R.S.S., pregătind o probabilă anexiune politică. Junimea nu pune în discuție direcția de dezvoltare a României și obiectivele strategice ale modernizării țării, ci doar ritmul și profunzimea acestor transformări sociale și, lucrul cel mai semnificativ, necesitatea unei *reflecții critice* asupra acestor soluții.

### *Proiectul liberal al modernității și adversarii lui*

În substanță, programul evoluționist de modernizare a României a putut întruni adeziunea mai largă a cercurilor politice nu numai liberale, dar și conservatoare, de la sfârșitul secolului al XIX-lea pentru că se întemeia pe un set de valori (și, într-un anume sens, pe o *Weltanschauung*) care aveau o poziție dominantă, hegemonică, în Europa acelor vremuri; filosofia politică dominantă în cercurile politice burgheze, în epoca formării României moderne este una liberală, „individualistă, umanitaristă și cosmopolită“<sup>19</sup> (Șt. Zeletin), care inspiră în egală măsură nu numai doctrina liberalilor vremii, dar și programul de modernizare la care aderă doctrinarii junimiști și alte forțe politice mai degrabă conservatoare<sup>20</sup>.

<sup>17</sup> În interpretarea neomarxistă (sau neocominternistă), care face din naționalismul românesc sursa tuturor relelor, acest *moment critic* ar fi dovada respingerii modernizării societății românești, dovada caracterului reacționar, antieuropean și xenofob al Junimii. Așa cum, în anii '50 ai secolului trecut, Titu Maiorescu era considerat exponentul celui mai nefast reacționarism, recent Alexandra Laignel-Lavastine relua acuzele din „obsedantului deceniu“ cu următoarele considerații: „Acest naționalism, totdeauna conservator, adesea xenofob și antisemit, tinde să proclame lumea rurală drept singura întrupare autentică a românității. Împotriva caracterului artificial al „formelor“ străine, partizanii săi iau poziție în favoarea „fondului“ „originar“ și autohton“ etc. (Alexandra Laignel-Lavastine, *Filosofie și naționalism. Paradoxul Noica*, București, Editura Humanitas, 1998, p. 91). Nu reiese din textul lui Maiorescu această contrapunere a „fondului“ autohton „forme“ străine decât într-o lectură de o evidentă rea-credință. Maiorescu, care în epocă, de altfel, a fost privit de unii adversari (de pildă, Hasdeu) ca fiind reprezentantul unui curent cultural „cosmopolit“ și „neromănesc“, nu spune altceva decât că modernizarea României și integrarea societății românești în civilizația europeană trebuie să aibă loc în marginile *adevărului*. Mai mult chiar, spune Maiorescu în concluzia articolului citat, în confruntarea dintre adevăr și o cultură națională care se bazează pe falsuri, întotdeauna câștigă *adevărul*.

<sup>18</sup> Titu Maiorescu, „În contra direcției de astăzi în cultura română“, în volumul *Critice*, vol. I, Editura Minerva, 1908, p. 152 (studiul lui Maiorescu a apărut, inițial, în anul 1868, în revista *Convorbiri literare*).

<sup>19</sup> Ștefan Zeletin, *op. cit.*, p. 20.

<sup>20</sup> Cu excepția, însă, a cercurilor (restrânse) care văd, la începutul secolului XX, o soluție alternativă la modelul liberal în ideile poporaniste (transpunere în România antebelică a colectivismului *narodnic rus*), care, însă, nu contestă fundamentele filosofiei politice liberale, ci mai degrabă inaderența spiritului tradițional la valorile occidentale (v. și Ion Goian, „Modelul danez și sociologia poporanistă“, în *Secolul 20*, nr. 7-8-9/1979).

Principiile care fundamentează această filosofie politică liberală<sup>21</sup> sunt formulate de clasicii secolului Luminilor, în special de Locke, Spinoza, Kant, Condorcet: autonomia individului (fundamentată pe doctrina drepturilor naturale, de unde decurge și anterioritatea individului față de comunitate), caracterul inviolabil al proprietății, caracterul natural și legitim al diferențelor de poziție socială (deși, prin naștere, oamenii sunt egali), rolul pieței libere de arbitru și factor de reglare al evoluțiilor sociale, valoarea incontestabilă a rațiunii umane, care este capabilă să ofere principii universale de acțiune inclusiv în domeniul politicii, caracterul istoric și tranzitoriu al diferențelor culturale între comunitățile umane, credința în progresul ineluctabil politic și social al umanității.

Este însă de remarcat faptul că pentru gândirea liberală ideea anteriorității individului față de comunitate se transformă în devalorizarea formelor de existență colectivă intermediare (neam, popor, națiune etc.), care sunt considerate a avea doar o existență istorică și tranzitorie<sup>22</sup>. În filosofia liberală, au valoare în sine doar *individul* și *umanitatea* (ca termen ideal).

Recent, autori ca J. Habermas<sup>23</sup> au vorbit de *proiectul* (nerealizat integral) al *modernității*, pe care îl datorăm, în substanța lui, epocii Luminilor. Acest proiect a fost supus unei critici profunde (dar, după Habermas, inconcluzive) de Nietzsche și de cei care, ulterior, se înscriu pe linia deschisă de Nietzsche (de la Spengler la — în opinia lui Habermas — Foucault). Însă, fapt mai puțin subliniat, de obicei, critica nietzscheană a Luminilor nu se face, totuși, în numele *respingerii* ideii de modernitate de pe poziții reacționare, ci, mai degrabă, în numele unei *modernități diferite, alternative*, a cărei rațiune de a fi nu este evoluția culturală, ci *revoluția culturală* (la Nietzsche, aceasta poartă numele de *Umwertung aller*

<sup>21</sup> Cele mai importante aspecte ale filosofiei politice liberale clasice sunt cercetate în lucrarea lui Pierre Manent *Histoire intellectuelle du libéralisme*, Editions Calmann-Lévy, Pluriel, 1987; o lectură utilă cu privire la fundamentele filosofice ale liberalismului politic este și lucrarea lui John Gray, *Liberalism*, 1996, tradusă în limba română cu titlul *Liberalismul*, București, Editura Du Style, 1998, în special cap. „În căutarea fundamentelor”, p. 72 sq., *passim*.

<sup>22</sup> Cu privire la acest subiect, cf. și observațiile pătrunzătoare formulate de Isaiah Berlin în eseuul său consacrat problemei naționalismului, cuprins în antologia de eseuri (alcătuită de Henry Hardy și Roger Hausheer) cu titlul *The Proper Study of Mankind*, apărută la editura Farrar, Straus and Giroux, New York, 1997, publicată și în traducere românească cu titlul *Adevăratul studiu al omenirii*, București, Editura Meridiane, 2001, pp. 557-578. În legătură cu naționalismul în epoca globalizării, v. și Mitchell Young, Eric Zuelow și Andreas Sturm, (eds). *Nationalism in a Global Era: The Persistence of Nations*, Londra, Routledge, 2007.

<sup>23</sup> În esență, poziția lui Habermas se găsește clar definită în volumul *The Philosophical Discourse of Modernity*, Cambridge, Massachusetts, The MIT Press, 1987). V. și volumul *Cultural-Political Interventions in the Unfinished Project of Enlightenment*, edited by Axel Honneth, Thomas McCarthy, Claus Offe, and Albrecht Wellmer, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts and London, England, 1992, 1997; de asemenea, Samantha Ashenden, David Owen (eds.), *Foucault contra Habermas. Recasting the Dialogue between Genealogy and Critical Theory*, SAGE Publications Ltd., London, Thousand Oaks, New Delhi, first published 1999 (în special Mitchell Dean, „Normalising Democracy: Foucault and Habermas on Democracy, Liberalism and Law”, în vol. cit., pp. 166-194); de asemenea, cu privire la fundamentele filosofice ale poziției liberale, v. și polemica Habermas-Rawls, rezumată interesant, în liniile ei generale, în Bjarne Melkevik, *Rawls ou Habermas. Une question de philosophie du droit*, Les presses de l'Université Laval, 2001. Cu privire la conceptul de modernitate, notabile sunt și considerațiile exprimate de Hans Blumenberg (*Lebenszeit und Weltzeit*, Suhrkamp, Frankfurt, 1986), Zygmunt Bauman (*Modernity and Ambivalence*, Polity Press, Cambridge, 1991), Reinhardt Koselleck (*Critique and Crisis. Enlightenment and the Pathogenesis of Modern Society*, Oxford, 1988) etc.

*Werte*, de reevaluare a tuturor valorilor<sup>24</sup>, concept elaborat inițial în relație cu critica creștinismului, în *Der Antichrist*, dar care, ulterior, are o semnificație majoră în „ultima filosofie“, după formula utilizată de Charles Andler, a filosofului de la Weimar<sup>25</sup>).

După Primul Război Mondial, aceste idei intră în conștiința publică. Ceea ce părea a fi poziția excentrică a unui filosof marginal (cărui cercurile academice refuzau, de altfel, să-i recunoască până și statutul de filosof), Friedrich Nietzsche, devine, după război, o perspectivă larg dezbătută în presa culturală prin cartea lui Oswald Spengler *Der Untergang des Abendlandes. Umriss einer Morphologie der Weltgeschichte*<sup>26</sup> (*Declinul Occidentului. Schiță a unei morfologii a istoriei universale*). Cartea lui Spengler, compusă din două volume (primul dintre acestea fiind conceput de autor încă în 1911 și revizuit în urma experienței războiului) propune abandonarea perspectivei raționaliste și euro-centrice asupra istoriei universale. Spengler mărturisește că ideile sale se datorează influenței celor două mari personalități polare ale culturii germane, care exprimă cel dintâi dimensiunea ei clasică, celălalt dimensiunea romantică, respectiv Goethe și Nietzsche<sup>27</sup>. Istoria, din perspectiva lui Spengler, nu mai este văzută ca o des-

<sup>24</sup> În literatura anglo-americană apare, uneori, traducerea *transvaluation of all values* (v., de pildă, Walter Kaufmann, *Nietzsche: Philosopher, Psychologist, Antichrist*, Princeton, Princeton University Press, 1974). În limba germană, termenul utilizat de Nietzsche, *Umwertung*, indică, mai clar decât în orice traducere, sensul revoluționar al „reevaluării“ valorilor. De altfel, această chestiune a reevaluării tuturor valorilor trebuie pusă în relație cu noțiunea — fundamentală pentru Nietzsche (dar și pentru interpretarea pe care o dă Heidegger filosofiei nietzscheene) a nihilismului ca „devaluare“ a tuturor valorilor (v. și M. Heidegger, *Nietzsches Metaphysik*, 1940, în M. Heidegger, *Gesamtausgabe*, VIII, *Nietzsche II*, 1939-1946, ed. B. Schillbach, 1997), în special însă cu ceea ce apare la Nietzsche sub denumirea de „nihilism activ“ (am putea spune și „nihilism revoluționar“). V., în acest sens, și punctul de vedere al lui Roger Griffin, în cartea acestuia *Modernism and Fascism. The Sense of a Beginning under Mussolini and Hitler*, Palgrave Macmillan, 2007, în special p. 58 și urm., *passim*. Un rezumat al ideilor din această carte a apărut într-un volum de studii intitulat *Modernism și antimodernism. Noi perspective interdisciplinare* (coordonator Sorin Antohi), București, Editura Cuvântul, 2008, cu titlul „Modernitate, modernism și fascism. O re-sintetizare a viziunii“. V., în același volum, și studiul lui Sorin Alexandrescu intitulat „Modernism și antimodernism: Din nou, cazul românesc“.

<sup>25</sup> V. și Richard Hinton Thomas, *Nietzsche in German politics and society, 1890-1918*, Manchester, Manchester University Press, 1983; de asemenea, Shane Arlen Wahl, *A political philosophy of the future: Overcoming liberalism through Nietzschean agonism*, o foarte interesantă disertație susținută la Purdue University (publicată pe internet la adresa [docs.lib.purdue.edu/dissertations](http://docs.lib.purdue.edu/dissertations); teza lui Wahl utilizează unele scrieri recente cu privire la filosofia politică a lui Fr. Nietzsche și încearcă să regândească problematica prezentului din această perspectivă). După părerea lui Shane Wahl, „atât în teorie, cât și în practică, liberalismul și-a epuizat resursele și produce, în prezent, mai mult rău decât bine. Un motiv important este acela că liberalismul acordă prioritate la ceea ce este „drept“ față de ceea ce este „bun“. O filosofie politică ar trebui să arate ce relație trebuie să existe între cele două dacă acestea trebuie, totuși, să fie deosebite unul de celălalt“ (Shane Wahl, *op. cit.*, p. 6).

<sup>26</sup> Oswald Spengler, *Untergang des Abendlandes. Umriss einer Morphologie der Weltgeschichte*, vol. I, *Gestalt und Wirklichkeit*, publicat în 1918 la Editura Braumüller din Viena; vol. II, *Welthistorische Perspektiven*, apare în 1922 la Editura C.H. Beck din München. O traducere în limba română, a lui Ioan Lascu (însă după textul ediției franceze a lui M. Tazerout, publicată de NRF Gallimard în 1931-1933), cu titlul *Declinul Occidentului*, vol. I-II, a fost publicată de Editura Beladi din Craiova în 1996. Așa cum a arătat și Marta Petreu, lucrarea lui Spengler a avut o influență majoră asupra lui Emil Cioran (Marta Petreu, *Un trecut deocheat*, ..., ed. cit., cap. IV, „Filosofii paralele: Spengler și Cioran“, pp. 111-133).

<sup>27</sup> Cu privire la influența celor doi asupra culturii germane, Spengler s-a pronunțat într-o conferință intitulată „*Nietzsche și secolul său*“, la 15 octombrie 1924, cu ocazia aniversării a 80 de ani de la nașterea lui Nietzsche, textul acesteia fiind publicat ulterior, în volumul Oswald Spengler, *Reden und Aufsätze*, Hrsg. von Hildegard Kornhardt. C. H. Beck, München 1937.

criere unitară a progresului civilizației occidentale, care este destinată să devină o civilizație universală, ci ca o dezvoltare oarecum paralelă a unor *culturi*<sup>28</sup> principale (*Hochkulturen*) diferite, comparabile cu organisme vii, care au un rol central în istoria universală.

Influența lui Spengler în anii '20 ai secolului trecut a fost majoră. Spengler este unul dintre inițiatorii *revoluției conservatoare* în Germania Republicii de la Weimar. Ca și alți partizani ai acestui curent de idei (Edgar Julius Jung, Ernst Jünger, Carl Schmitt, Martin Heidegger), Spengler a intrat în conflict cu ideologia național-socialismului (conflict care își găsește expresia în volumul *Jahre der Entscheidung. Deutschland und die weltgeschichtliche Entwicklung* (C. H. Beck, München, 1933). *Revoluția conservatoare* din Germania este, de altfel, prima expresie coerentă în cultura europeană postbelică a unui curent de idei care se opune modelului liberalismului clasic, atât în filosofie, cât și în viziunea asupra politicii.

Această confruntare între cele două filosofii politice se va găsi, de altfel, în centrul conflictului dintre partizanii și adversarii Republicii de la Weimar, în Germania anilor '20 ai secolului trecut<sup>29</sup>. (...)

### *O generație revoluționară: în căutarea unei alternative la modelul liberal*

În acest context, cred, trebuie privită și încercarea generației de la 1927 de a propune un mod alternativ de a gândi chestiunea modernizării societății românești. Termenul-cheie care pune în relație diferitele scrieri pe această temă ale autorilor care aparțin generației de la 1927 este acela de *revoluție*, care, însă, nu aparține (pentru Eliade și ceilalți<sup>30</sup>) vocabularului politic, ci mai degrabă voca-

<sup>28</sup> Termenul german *Kultur* (care se poate traduce, de fapt, prin *civilizație*) este opus de Spengler noțiunii *Zivilisation*, care ar reprezenta, în viziunea autorului, o ultimă fază (analogă cu bătrânețea și moartea în evoluția organismelor vii) în viața *culturilor*, care are loc în etape, de la faza de „primăvară” (de înflorire), „vară” (deplină maturitate), „toamnă” (maturitate târzie, decadentă) la cea de declin, de „iarnă” (trecerea deplină a potențialității în ființare și moartea). Omenirea, după Spengler, este divizată în rase și popoare, care au o legătură indisolubilă cu solul pe care s-au format. După Spengler, istoria omenirii (istoria universală) înregistrează opt culturi principale (*Hochkulturen*). Cultura Occidentului, numită de Spengler *faustică*, s-ar afla în etapa ultimă, care se caracterizează prin materialism, viziune utilitaristă asupra lucrurilor, scepticism, cezarism, democrație demagogică (de fapt, după Spengler, aceasta reprezintă expresia politică a forței banilor, plutocrația), birocrație. Civilizația aduce cu sine sfârșitul „marilor politici” (expresia este a lui Nietzsche), oamenii devin neinteresati de politică, aceasta fiind doar expresia unor interese particulare, de grup.

<sup>29</sup> În ultimele decenii, există o amplă literatură care se referă la *Republica de la Weimar*, din care cercetarea mai recentă a făcut un domeniu privilegiat în cercetarea temei modernității europene (v., de exemplu, Detlev Peukert, *Die Weimarer Republik: Krisenjahre der klassischen Moderne*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1987, lucrare tradusă și în limba engleză: Detlev Peukert, *The Weimar Republic: The Crisis of Classical Modernity*, translated by Richard Deveson, New York, Hill and Wang, 1989). Deasemeni, o utilă trecere în revistă a literaturii mai recente cu privire la Republica de la Weimar în: Benjamin Ziemann, „Weimar was Weimar: Politics, Culture and the Emplotment of the German Republic” (review article), în *German History*, vol. 28, 2010, nr. 4, pp. 542-571.

<sup>30</sup> Cu excepția, până la un punct, a lui Cioran din *Schimbarea la față a României* (evident, ediția autentică, cea din 1936, publicată la Editura „Vremea”). De altfel, așa cum am arătat, Cioran nu aderă niciodată integral la universul de idei al „generației de la 1927”, el rămânând, în individualismul lui exacerbat, aproape morbid, un rebel chiar și față de proiectul cultural-politic al generației sale.

bularului cultural-filosofic. De altfel, acest lucru este în spiritul vremii: chiar dacă nu vom include în generația de la 1927 pe cei care aparțin grupărilor culturale ale suprarealiștilor și celor care aderă la cultura revoluționară de stânga, noțiunea de *revoluție* (în sensul cultural al termenului) aruncă o punte peste diferențele de gândire care îi separă pe aceștia din urmă de cercul, de pildă, de la *Criterion* (ideea de revoluție culturală a fost, explicit, prezentă, cu prilejul unui ciclu de conferințe<sup>31</sup> („Idolii”) care evocau, alături, figurile lui Lenin, Mussolini, Chaplin, Gide sau Freud și organizatorii au fost acuzați, cum se știe, de adeziune la... ideile comuniste).

Ideea de *revoluție*, înțeleasă nu în sensul ei strict politic, ci în acela mai larg al unei *revoluții culturale*, implică un moment care pare a fi definitoriu, de altfel, pentru o parte însemnată a culturii române, acela al unui *nou început*. Această idee a *începutului absolut*, a rupturii cu trecutul (care nu este proprie doar generației de la 1927, însă; s-a vorbit uneori despre relația dificilă a românilor cu tradiția, despre „adamismul” românilor, în genere) este esențială pentru spiritul revoluționar care caracterizează generația lui Eliade sau Cioran. Spre deosebire de toate generațiile anterioare din istoria României moderne (desigur, cu excepția, care merită o discuție aparte a generației de la 1848), generația de la 1927 nu se situează în nici un fel în continuarea generațiilor anterioare (referința la unele momente trecute ale culturii române — Eminescu, Hasdeu — fiind atemporală, nelegată în nici un fel de evoluția istorică, de continuitatea generațiilor culturale). (...)

### *Puncte de doctrină: primatul culturii în fața politicului*

Lăsând la o parte universul alunecos al metaforelor, este cazul de a aplica generației de la 1927 o grilă hermeneutică mai complexă, care să vizeze nu numai proiectele culturale individuale, ci și proiectul colectiv al unei strategii cultural-politice a modernizării României, care se găsește, la o lectură atentă, încifrat în opera lor scrisă și în atitudinile publice. Mileniul nostru a debutat, de altfel, cu mai multe încercări de a măsura generația de la 1927 nu cu unitatea de măsură a istoriei factuale, ci din perspectiva proiectului de modernizare a societății românești pe care tânăra generație pare a-l fi prefigurat în publicistica anilor '30.

Punctele acestui program cultural-politic sunt, însă, încifrate în formulări nu foarte clare, care trebuie analizate în context înainte de a fi traduse în limbajul conceptual al actualității: primatul spiritualului, o nouă spiritualitate, omul nou, ieșirea din provincialism, revoluție, naționalism, ortodoxie, noul umanism, recursul la experiență, virilitate, aventură, elite, asceză, trăire, autenticitate (multe dintre acestea apar în *Itinerariul spiritual* din 1927 al lui Mircea Eliade). Toate aceste noțiuni au sens doar integrate într-un anume sistem de gândire a relațiilor dintre

<sup>31</sup> Pentru a caracteriza atmosfera de la *Criterion*, Petru Comarnescu nota: „*Criterion* a început să însemne nu atât prin valoarea personală a membrilor ei, prin individualități, cât mai ales prin metoda nouă de lucru pe care a instaurat-o: colaborarea, cooperarea, discutarea problemelor împreună, armonia între diferitele profesiuni intelectuale” (Petru Comarnescu, „S-a încheiat un ciclu”, în *Credința*, nr. 11, 14 decembrie 1933, citat după Mircea Handoca, *Mircea Eliade, pagini regăsite*, București, Editura Lider, 2008 ).

cultură și politică (aici interpretările răuvoitoare, marxiste sau neomarxiste<sup>32</sup>, eșuează sistematic în lectura spiritului generației de la 1927).

Mircea Eliade sublinia, într-un articol publicat în *Cuvântul*, cu puțină vreme înainte ca ziarul să fie suprimat, punctul de plecare al unui posibil program de restaurare și de modernizare a României: „România, dacă e să străbată în istorie, prin cultura ei, autentică, centaurică, va străbate — nu prin victoriile politice”<sup>33</sup>. E drept că tema aceasta a caracterului steril al politicianismului nu e o proprietate a tinerei generații. Cu decenii mai devreme, Constantin Rădulescu-Motru vorbea și el în lucrarea *Cultura română și politicianismul* (1904) despre „minciunile convenționale ale unui politicianism parazitar”, anunțând totodată că „vântul unei puternice reacțiuni de sănătate va goni de pe cerul culturii române nouii cei groși ai pseudoculturii de astăzi”<sup>34</sup>. În scrierea sa din 1936 intitulată *Românismul. Catehismul unei noi spiritualități*, Rădulescu-Motru arăta și calea de a ieși din aporiile regimului burghez: Statul țărănesc, care nu se întemeiază (precum statul liberal) „pe considerațiile abstracte ale individualismului economic și pe presupusa dorință de câștig ce ar fi existând în sufletul fiecărui individ, ci pe instituția reală a gospodăriei țărănești, în care omul, munca și pământul formează un tot indisolubil”<sup>35</sup>.

Soluție, poate, rezonabilă dacă România ar fi existat într-o lume în care statele se dezvoltă autarhic și în mod organic, adică fără interferențe și fără conflicte; România, în anii '30, însă, exista într-o lume tulbură, pe un continent în care erau puse în discuție nu numai sistemele politice, dar și granițele și chiar fundamentele relațiilor interumane. Europa se găsea prinsă într-un proces revoluționar de o amploare nemaîntâlnită și România nu se putea, pur și simplu abstrage într-o sferă autonomă unde să-și hotărască, senin, propria organizare politică (chiar și în afara jocurilor politicianiste care dominau atunci democrația parlamentară — *liberală*, cu alte cuvinte, fundamentată pe valorile unui liberalism al secolului al XIX-lea — română).

<sup>32</sup> Între interpretările neomarxiste aș include și acele interpretări („de stânga”, ale unei „stângii” contemporane) care pleacă de la un punct de vedere aprioric în privința angajării politice a generației de la 1927, printr-un fel de silogism (care seamănă cu butada lui Lucian Blaga din *Ferestre colorate* privitoare la „silogismul slav”) prin care similitudinea unor atitudini politice cu pozițiile legionare înseamnă antisemitism, deci caracter reacționar, deci opoziție față de modernitate etc., etc. Cum s-ar spune, „Socrate este muritor”, deci „Socrate trebuie omorât”. De acest gen este și literatura produsă de D. Dubuisson, autor al unei scrieri intitulate *Mythologies du XXe siècle* (Dumézil, Lévi-Strauss, Eliade) apărute la Presses Universitaires de Lille, Lille, 1993 sau de o Alexandra Laignel-Lavastine, care reia sistematic punctele de vedere ale lui Z. Ornea, Leon Volovici și ale altor ideologi mai mult sau mai puțin onești ai „stângii” descoperind la Eliade, Noica, Cioran și la alți aderenți la mișcarea culturală a generației de la 1927 semnele unei „obsesii mic-naționale” (?), făcând din opera lor „un parcurs critic față de modernitate, care va eșua pe stâncile unui naționalism antidemocratic ce marchează decisiv micile state ale Europei de Est în secolul XX” (Alexandra Laignel-Lavastine, *op. cit.*, pp. 371-372, subl. mea, I.G.). Toată această condamnare a obsesiei „mic-naționale” din *Europa de Est* (să înțelegem că marile naționalisme, francez, american sau german, scapă acestei condamnări?) aduce grozav cu condamnarea naționalismului burghez care domina anii '40 și '50 ai secolului trecut, anii cei mai frumoși pentru ideologi ca Z. Ornea, Ileana Vrancea sau Nicolae Tertulian, de pildă, iar spaima în fața unei reflecții critice autohtone poate fi înțeleasă ca o preocupare ca singura instanță critică să fie aceea care dictează *trendul*, „la modă” în filosofie și care proclamă ceea ce este „politically correct”.

<sup>33</sup> Mircea Eliade, „Cultură”, în *Cuvântul*, nr. 3105, 16 decembrie 1933, p. 1.

<sup>34</sup> Textul acesta este citat de autorul însuși în Constantin Rădulescu-Motru, *Românismul. Catehismul unei noi spiritualități*, Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II”, București, 1936, p. 126.

<sup>35</sup> Constantin Rădulescu-Motru, *op. cit.*, p. 158.

De aceea, strategia generației de la 1927 va fi oarecum diferită. Lăsând la o parte utopia dezvoltării după un model autarhic, tinerii de la 1927 parcurg, într-un deceniu, traiectoria ideatică care duce de la integrarea în modelul european prin promovarea unei culturi moderne, racordate la prezent (accesul la universalitate se face, spune undeva Mircea Eliade, prin adâncirea valorilor perene ale specificului național) către o adeziune cvasi-totală la succesiunea de procese revoluționare care se desfășoară, în majoritatea țărilor europene, în acea epocă. (...)

### *O concluzie provizorie*

Cu privire la generația de la 1927 sunt multe lucruri de spus și multe nespuse, din motive diverse. În primul rând, deoarece, așa cum am spus, generația lui Eliade a fost, mai mult poate decât alte generații, victima istoriei, în mai multe sensuri: victima istoriei pe care au trăit-o ei înșiși, dar și victima istoriei pe care alții au trăit-o (acești alții și-au consumat frustrările, acuzând sau, dimpotrivă, utilizând imaginea lui Eliade, Cioran, Noica sau Țuțea așa cum altădată se purtau portretele în defilările oficiale). Și într-un caz și în celălalt, cei care încercau să discute această epocă (și nu să condamne sau să elogieze) erau priviți cu suspiciune. De altfel, cum spunea Ricoeur, trăim de peste un secol într-o epocă a suspiciunii și cea mai mare parte din cultura noastră recentă este construită pe suspiciuni<sup>36</sup>, ceea ce ne conduce la *o cultură a procurorilor*. De altfel, a acuza e mai ușor decât a înțelege.

Însă dificultatea stă, de fapt, în faptul că nu avem edițiile necesare ale autorilor care aparțin generației de la 1927 (și ale altor autori din perioada interbelică), pentru a putea judeca activitatea lor pe o documentație amănunțită și nu pornind de la impresia unor lecturi sumare. De aceea, orice interpretare se dovedește a fi, într-o oarecare măsură, subiectivă. E și cazul paginilor de față. Am încercat aici mai degrabă să desenez un contur, fie și vag, al unor proiecții și proiecte culturale, ale generației de la 1927, care, la rândul lor, nu puteau fi decât vagi și incomplete. Însă un lucru iese, totuși, în evidență: acela că generația tinerilor de la 1927 a fost o generație cu o personalitate aparte și unitară, cel puțin în liniile defintorii ale activității lor. De aceea, ne putem aventura să vedem proiecte comune și un spirit de grup, chiar dacă acestea au rămas, în bună măsură, în domeniul cețos al intențiilor nerealizate.

Un asemenea proiect comun este, cred, acela al unei *revoluții prin cultură*, vizând modernizarea culturii (și, prin aceasta, a societății) române, ceea ce definește aproape un deceniu de publicistică a generației de la 1927. Cercetând acest subiect, putem vedea că Mircea Eliade și colegii săi de generație (și de grupare culturală) refuză *in corpore* soluția modernizării României prin ceea ce am numit strategia evoluționismului politic (liberal). De ce? Pe lângă faptul că, la începutul anilor '30 se putea intui impasul în care această strategie avea să conducă România (textele lui Eliade, cel puțin, sunt clare în această privință), un alt motiv este acela că generația de la 1927 înțelegea să se alăture unei ample miș-

<sup>36</sup> Paul Ricoeur, *Le conflit des interprétations. Essais d'herméneutique I*, Paris, Editions du Seuil, 1969.

cări europene de contestare a liberalismului (a liberalismului economic, a liberalismului politic, a valorilor culturale și filosofice pe care se întemeiază liberalismul, în genere).

Din nefericire, această contestare a fost, la un moment dat, deturnată de extremismele de dreapta și transformată într-o politică a extremei uri, a extremei violențe, a extremei intoleranțe. Lucrurile sunt prea bine cunoscute pentru a mai adăuga ceva în această privință. Din nefericire, atunci *politicul* (cel care, cum spunea Carl Schmitt, înseamnă în primul rând a despărți net adversarul de aliat) a învins (pentru a câta oară?) *cultura*, care unește, pe deasupra diferențelor între indivizi.

Și, cine știe? Poate că un alt Horațiu ar putea adăuga aici, drept ultim comentariu: *De te quoque fabula narratur*.

#### BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

- Ashenden, Samantha, David Owen (eds.), *Foucault contra Habermas. Recasting the Dialogue between Genealogy and Critical Theory*, SAGE Publications Ltd., London, Thousand Oaks, New Delhi, 1999;
- Berceanu, Barbu B., *Istoria constituțională a României în context internațional, comentată juridic*, București, Editura Rosetti, 2003;
- Călinescu, G., *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1941;
- Cioran, Emil, *Schimbarea la față a României*, Editura Vremea, 1936;
- Cultural-Political Interventions in the Unfinished Project of Enlightenment*, edited by Axel Honneth, Thomas McCarthy, Claus Offe, and Albrecht Wellmer, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts and London, England, 1992, 1997;
- Eliade, Mircea, *Profetism românesc*, 2 vol., București, Editura Roza Vânturilor, 1990;
- Gray, John, *Liberalism*, 1996, tradusă în limba română cu titlul *Liberalismul*, București, Editura Du Style, 1998;
- Griffin, Roger, *Modernism and Fascism. The Sense of a Beginning under Mussolini and Hitler*, Palgrave Macmillan, 2007;
- Habermas, J., *The Philosophical Discourse of Modernity*, Cambridge, Massachusetts, The MIT Press, 1987;
- Handoca, Mircea, *Mircea Eliade, pagini regăsite*, București, Editura Lider, 2008;
- Hardy Henry, Roger Hausheer *The Proper Study of Mankind*, New York, Editura Farrar, Straus and Giroux, 1997;
- Kaufmann, Walter, *Nietzsche: Philosopher, Psychologist, Antichrist*, Princeton, Princeton University Press, 1974;
- Laignel-Lavastine, Alexandra, *Filosofie și naționalism. Paradoxul Noica*, București, Editura Humanitas, 1998;
- Maioreescu, Titu, *Critice*, vol. I, Editura Minerva, 1908;
- Manent, Pierre, *Histoire intellectuelle du libéralisme*, Editions Calmann-Lévy, Pluriel, 1987;
- Modernism și antimodernism. Noi perspective interdisciplinare* (coordonator Sorin Antohi), București, Editura Cuvântul, 2008;
- Petreu, Marta, *De la Junimea la Noica. Studii de cultură românească*, Iași, Editura Polirom, 2011;
- Petreu, Marta, *Un trecut deocheat sau Schimbarea la față a României*, București, Editura Institutului Cultural Român, 2004;
- Peukert, Detlev, *Die Weimarer Republik: Krisenjahre der klassischen Moderne*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1987;

- Ricoeur, Paul, *Le conflit des interprétations. Essais d'herméneutique I*, Paris, Editions du Seuil, 1969;
- Spengler, Oswald, *Reden und Aufsätze*, Hrsg. von Hildegard Kornhardt. C. H. Beck, München 1937;
- Țuțea, Petre, Sorin Pavel, Ioan Crăciunel, Gheorghe Tite, Nicolae Tatu, Petre Ercuță, Lăpușneanu, Gheorghe, *Reformă națională și cooperare*, prefată și stabilire de text de Mircea Coloșenco, postfață de Mihai Șora, București, Editura Elion, Seria Document, 2001;
- Voloș, Mugur, *Filosofia social-politică a generației '27*, Oradea, Biblioteca Revistei Familia, 2008;
- Vulcănescu, Mircea, *De la Nae Ionescu la „Criterion“*, antologie de texte îngrijită de Marin Diaconu, București, Editura Humanitas, 2003;
- Young, Mitchell, Eric Zuelow și Andreas Sturm, (eds). *Nationalism in a Global Era: The Persistence of Nations*, Londra, Routledge, 2007;
- Zeletin, Ștefan, *Burghezia Română*, Editura Minerva, 2008.